

Recenze knihy

Jaroslav Balvín: *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*

Vypracovala 5. listopadu 2014; Andrea Šimečková, Ústav pedagogických věd, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati, posluchačka kombinovaného studia sociální pedagogiky

Andrea Šimečková: recenze

Monografii vydalo nakladatelství RADIX, spol. s r. o. v Praze v roce 2008.

Navazuje na autorovu práci z roku 2007 *Metody výuky romských žáků*, ale je rozšířena o filozoficko-edukační téma. Toto téma autor rozebírá v úvodní části a závěrečné čtvrté kapitole.

První, druhá a třetí kapitola je ponechána jako nosná část publikace. Zaměřuje se na systémové souvislosti edukace, teorii a moderní metody výuky romských žáků – zejména etické situační hry.

Závěr publikace tvoří seznam literatury a pramenů, výběr z dokumentů a nové autorovy fotografie.

Knihla se zaměřuje na spojení metodiky vyučování a filozofie výchovy. V současné době totiž potřebuje pedagog nejenom vědět, JAK učit, ale také znát odpověď na otázku, PROČ učit. To vyžaduje učitelovo hlubší zamyšlení nad širšími souvislostmi.

Cestu k tomuto poznání poskytuje filozofie výchovy jako věda o nejobecnějších zákonitostech výchovy a vzdělávání. Autor v této monografii ukazuje, že filozofie výchovy ani zdaleka není téma teoretické, odtržené od praktického života, ale může být velkou pomocí pro učitele, aby svou práci s dětmi a mladými lidmi postavil na skutečně pevný základ. Smyslem učitelské práce je pomáhat žákům v nalezení smyslu života.

V úvodu autor rozebírá cíle tvořivě humanistické výchovy podle edukačního programu Milénium – ty mohou sloužit učitelům romských žáků k přemýšlení o tom, zda jsou průběžně uskutečňovány, a inspirovat je k další práci. Těmito cíli jsou motivace, emocionalizace, autoregulace a axiologizace, socializace, kognitivizace, kreativizace.

Dále zde rozebírá filozofii výchovy z pohledu učitele – ten totiž potřebuje nejen znalosti získané při studiích a osvojené metody, ale i širší pohled na univerzalitu světa, v jehož rámci k výchově a vzdělání přistupuje. Zamýšlí se nad různými faktory, které učitele ovlivňují – vnější vlivy; vnitřní vlivy; průběh rozhodovacích procesů; oblasti, ve kterých by měl být učitel nezastupitelným expertem (na sebe, na pedagogické vztahy a rozhodování v edukačních situacích, na ulehčování procesu učení, na permanentní reflexi a sebereflexi) – a jak jim zde mohou pomoci různé vědní disciplíny.

V první kapitole s názvem *Společenské a teoretické souvislosti výuky romských žáků* se autor zamýšlí nad souvislostmi používání výukových metod s koncepcí romské integrace, a to z perspektivy lidských práv, z perspektivy národnostní a perspektivy sociokulturní, všímá si i evropského aspektu problematiky (protože romský národ má evropský charakter – je rozptýlen po celé Evropě) a rozebírá kognitivní, kreativní a mravní připravenost učitele.

Dále rozebírá možnosti vyrovnávacích postupů ve vzdělávání romských žáků z mnoha úhlů pohledu: z pohledu žáků a škol, z pohledu celé romské komunity i majoritní společnosti, možnosti rozvoje výzkumné oblasti (lidová slovesnost, etnografie, lingvistika, kulturně-antropologický výzkum a další), otázky národnostního školství včetně zkušeností z Polska, USA a dalších zemí, zastavuje se u otázky transformace zvláštních škol na základní, u problematiky vzdělávání dospělých a studentů a popisuje instituce, které v této věci mohou pomoci.

Ve druhé části první kapitoly najdeme rozbor některých názorů z oblasti sociálních věd – určitých mýtů a předsudků, často vycházejících jen z teoretických pramenů – které negativně ovlivňují práci s romskými žáky (Petr Bakalář, Marek Jakoubek a další).

Ve třetí části autor popisuje metody výuky romských žáků jak tradiční, tak alternativní; zabývá se možnými koncepcemi, které se v historii vyskytovaly, a přibližuje literaturu, která vyučujícím může pomoci.

Ve čtvrté části Jaroslav Balvín sleduje humanistické a národnostní aspekty ve výuce romských žáků – zde se obrací jak do historie, tak do přítomnosti a výhledů do budoucnosti Romů; vyzdvihuje přínos Eleny Lackové jako sociální pedagožky a buditelky romského národa a další možnosti jeho rozvoje s pomocí mladé romské generace básníků, spisovatelů, učitelů a jiných aktivistů.

Druhá kapitola má název *Romský žák ve vyučování*. Zde autor hned na začátku zdůrazňuje, že z hlediska pedagogického chápeme proces vyučování nejenom jako proces vzdělávání s rozvíjením poznání a dovedností, ale i rozvíjení postojů a hodnot včetně významných hodnot etických.

Romští intelektuálové hovoří o potřebě romské žáky motivovat pro vyučování a zde jsou nejlepšími metodami ty, které využívají přirozeného talentu romských dětí v hudební, taneční, pohybové i dramatické oblasti.

Moderní pedagogika pracuje s uváděním žáků (ale už i předškolních dětí) do určitých situací, ve kterých se musí rozhodovat, řešit situace a používat nabyté sociální dovednosti.

V první části této kapitoly autor rozebírá alternativní metody „nové výchovy“ – cíl a metody zpracování, etické aspekty jejího prosazování a reformní praxi některých současných školských systémů v oblasti změn etického postoje k žákům.

Ve druhé části druhé kapitoly Jaroslav Balvín popisuje teoretická východiska etických situačních her jako prostředku formování mravní kultury osobnosti; mluví o situaci, hře a morálce, o filozofických aspektech hry a o vlivu etických situačních her na hodnotový obraz osobnosti.

Ve třetí části této kapitoly mluví o potřebě etiky jako návodu pro řešení životních situací a zmiňuje některé specifické přístupy – např. přístup křesťanský, který kladně působí na Romy v mnoha oblastech České republiky i Slovenska (a také v rámci celé Evropy), podněty francouzské pedagogiky (Célestine Freinet a další), přínos A. S. Makarenka, metody etické výuky ve Spolkovvé republice Německo, všímá si projektu osobnostní a sociální výchovy, realizovaného na ZŠ Vídeňská ve Znojmě, a popisuje některé možnosti prosazování metody etických situačních her ve školách s převahou romských žáků.

Ve třetí kapitole *Možnosti rozvinutí metodické práce ve výuce romských žáků* se autor zabývá praktickými návody pro využití etických situačních her ve výuce.

První část kapitoly pojednává o otázkách profesního růstu multikulturního učitele a možnostech jeho formace.

V druhé části kapitoly Jaroslav Balvín popisuje metody v některých výukových předmětech, což (jak sám píše) lze považovat za jeho vklad do mozaiky výukových metod, které jsou dle jeho soudu „prospěšné pro humanizaci a demokratizaci vzdělávání a výchovy romských žáků s výrazným zaměřením na etický rozměr těchto přístupů“.

V literární výchově autor rozebírá některá významná díla současných romských autorů a možnosti jejich využití ve školní i mimoškolní práci s dětmi a mladými lidmi.

První z nich je básnická sbírka Vlado Oláha Slunečnice a možnosti jejího využití ve vyšších třídách základní školy jako východisko k diskusím o problémech mezilidských vztahů, rasových konfliktů, vztahů v rodině, mezi mladými, o lásce, přátelství, a vztazích ke starým lidem, o potřebě duchovního života a náboženských hodnot apod.

Druhý je triptych Eleny Lackové o holocaustu – povídky Mrtví se nevracejí, Život ve větru a Bílí krkavci.

Balvín navrhuje využití textu v dějepise, literatuře, občanské výchově, k aktivizaci výuky, jako námět k zamyšlení, pro hraní her, dramatické výchovy, jako doplnění výkladu atd. To je praktické obzvláště dnes, kdy sílí myšlenky vyznávající nacismus.

Učitelé mohou použít úryvky textu k zamyšlení nad touto ideologií a nad tragickými osudy Romů a Židů za druhé světové války. Dále mohou s žáky rozvažovat o politických souvislostech ve světě, o začlenění romské otázky do našich dějin, o odpovědnosti lidí za jejich počínání, o svědomí, o odvaze, s kterou se Romové vzpírali osudu, o zákonu, který umožňoval genocidu, o morálním oprávnění rozhodovat o životě a smrti.

V použití her v dějepise autor klade důraz na poznávání minulosti romského národa a obzvláště romského holocaustu, který je dnes všeobecně opomíjený. Zde je opět možno využít výše zmiňovaná umělecká díla romských autorů.

V oddíle věnovanému občanské výchově se autor zamýšlí především nad metodou s velkým motivačním významem, což je seznamování žáků s osobnostmi, které něco v životě dokázaly a mohou být dětem dobrými vzory. To napomůže formování zájmu dětí učinit ze sebe osobnost s dobrými životními cíli.

V případě výuky romských žáků jde především o osobnosti romské, které jsou uznávány i majoritní společností (např. program organizace DŽENO). Zkušenost ukazuje, že takovou osobností se člověk stává teprve spojením odpovědnosti politické s profesionální a občanskou.

V oddíle věnovaném tělesné výchově a sportu se autor věnuje sportu národnostních menšin a možnostem jeho rozvoje, což může velmi napomoci také rozvoji vztahů mezi sportovci různých národností.

Ve třetí části třetí kapitoly autor mluví o praktickém využití etických situačních her ve výuce. Součástí popisu každé hry je také popis jejího etického smyslu, což učiteli pomáhá správně hru pojmout a rozebrat.

Nejdříve jsou to etické situační hry pro nejmenší (některé už pro děti od tří let), rozčleněné podle různých oblastí dovedností: porozumění a pochopení druhých – vcítění se, empatie (hry Kdo ti stojí za zády, Kdo chybí, Co se stalo); komunikace, navazování kontaktů a vzájemné

poznávání (Zády k sobě, Průvodce slepého, Co se ti na mě líbí); ochota k pomoci a spolupráci (Ondra má čas); řešení konfliktů a jednání s druhými (Jen jeden papír, Konflikty); etika společenského chování (příprava dítěte do první třídy především v oblasti sebeobsluhy – oblékání, jídla, hygieny); překonávání sobectví a učení ochotě rozdělit se s druhými (Nejsi jen ty sám, Umění čekat).

V oddíle etických situačních her pro II. stupeň ZŠ jsou popsány hry pro využití v dějepise (Muzeum, Slavnost boha Amona, Kouzelný dým, Tulák po hvězdách), v literatuře a slohu (Redakce, Brainstorming neboli mozková smršť, Hádka, Vědecká konference), v občanské výchově (Měsíční stát, Romská přísloví, Kdo jsem?, Náš projekt).

Třetí kapitolu uzavírají myšlenky J. A. Komenského o mravní kultuře.

Čtvrtá kapitola má název *Filozofie výchovy a edukace romských žáků a studentů*.

Zde se v první části autor zamýšlí nad výchovou a vzděláváním romských žáků jako zápasem o humanizaci člověka se silami destrukce, jak to popisuje filosof Jan Patočka.

V druhé části píše o filozofii tvořivě humanistické výchovy.

Ve třetí části popisuje Patočkovu interpretaci filozofie výchovy, její východiska, impuls sokratovský a impuls Komenského.

Ve čtvrté části rozebírá autor Patočkovu filozofii výchovy pro učitele – skeptické úvahy jako východisko, sokratovský „otřes jistoty“ jako metodu vstupu chovance na pole filozofického uvažování a filozofování s dětmi a mládeží jako jednu z metod realizace filozofie výchovy v praxi.

V páté části se zastavuje u multikulturních aspektů filozofie výchovy uplatňovaných při výchově romských žáků.

Závěrečná šestá část této kapitoly má název Smysl, filozofie a pedagogika a popisuje např. osvojení si smyslu života (pohled romství zevnitř), životní rozvrh jako důležitou metodu naplňování smyslu života, táže se po jednotném smyslu skutečnosti ve srovnání s absolutní pluralitou, představuje filozofii jako interpretaci života a světa, zamýšlí se nad významem filozofie pro pedagogiku, pojednává o souvislostech přístupu od Sokrata a Komenského k vlastní multikulturní a pluralitní filozofii a nakonec o vztahu učitele a žáka jako jednom z hlavních témat filozofie výchovy.

Pátá kapitola – *Literatura a prameny*; kniha obsahuje velice rozsáhlý seznam literatury a dalších pramenů, které byly při práci na knize autorem použity.

Přílohy – zde najdeme výběr z dokumentů týkajících se problematiky národnostních menšin, seznam setkání pořádaných Hnutím R a fotopřílohu. Tu tvoří nové autorovy fotografie – první část je z akcí Týdne romské kultury, ve druhé části jsou snímky ze školního prostředí i prostředí, kde mladí Romové žijí.

Knihy docenta Balvína se mi hodně líbí, ačkoliv je poměrně náročná. Je na ní poznat, že ji autor nepsal „od zeleného stolu“, ale ze své vlastní bohaté praktické zkušenosti. Uvedené hry a náměty mohou být inspirací pro každého, kdo pracuje s dětmi a mládeží.

Velice oceňuji propojení teoretického tématu s praktickým životem – myslím si totiž, že ani nejlepší metody učitelů nepomohou, pokud nebude mít jasno v tom, proč vlastně učí (a

důležitost učitelovy motivace je při práci s romskými dětmi ještě zdůrazněna) a co chce svoje svěřence naučit; nejen co se týká vědomostí, ale především postojů pro jejich dobrý život.